

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПАРАДИГМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ДО ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Постановка проблеми. Проблема, з якої, на наш погляд, має розпочатися робота над створенням системи підготовки фахівців до здійснення моніторингових досліджень – це побудова моделі особистості фахівця за спеціалізацією “Освітні вимірювання”. Ще не існує детально розробленої такої моделі, не визначено найголовніші речі – структуру і рівні його професійної компетентності в методологічному, педагогічному, епістемологічному та когнітивному аспектах; зміст підготовки фахівців до здійснення моніторингових досліджень і індикатори (критерії) визначення готовності до моніторингової діяльності. Врешті-решт, немає системи (і методик) професійного відбору на спеціалізацію “Освітні вимірювання”, а також відсутні розробки зі спецкурсу “Моніторингові дослідження якості освіти”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вихідним положенням в аналізі професійно значущих рис фахівця моніторингових досліджень є те, що не будь-яка людина, навіть з математичною освітою, здатна працювати як педагог-дослідник у закладах освіти, управліннях освіти. Часто можна почути серед нашої спільноти: “Як це я – головний спеціаліст, директор (завуч), доктор (кандидат) наук – не можу провести моніторингове дослідження?” Ні, професійна придатність фахівця з моніторингових досліджень не зводиться лише до рівня його академічної підготовки. І, на наш погляд, було б грубою помилкою ставити у пряму залежність знання і рівень кваліфікації спеціаліста. Очевидно, що для практичної дослідницької роботи потрібні такі індивідуальні та особистісні риси, що забезпечують успішність саме здійснення моніторингового дослідження.

У зв'язку з усім цим, розв'язуючи стратегічну проблему підготовки фахівців, що були б здатні на високому рівні здійснювати проекти сьогоденного та завтрашнього дня, ми так само за всіма законами логіки маємо вирішувати задачі, пов'язані саме з підготовкою спеціалістів, які здатні успішно долати нові бар'єри, шукати виходи з, так би мовити, нових лабіринтів. Іншими словами, підготовка фахівців – це фактично підготовка їх до творчої діяльності, часом у досить широкому діапазоні. Одразу ж слід зазначити щоб не було будь-яких непорозумінь, що ця підготовка зовсім не означає ігнорування так званих нетворчих вмій та навичок, але домінанта творчості, як це нам тепер вже добре зрозуміло, стає фактично обов'язковою складовою професійної освіти на різних етапах, включаючи етапи

підвищення кваліфікації, а часом і оволодіння новими професіями, які не завжди пов'язані з тими попередніми, які раніше опанували ті чи інші працівники. Тобто тут мається на увазі аспект безперервної освіти.

У найкоротшому варіанті мова може йти про особистість фахівця як про таку, що “володіє” стратегіями розв'язання нових завдань, реалізує ці стратегії, здатна внести відповідні зміни у свою діяльність в залежності від конкретних умов та власних можливостей. За цими характеристиками фактично можна побачити три основні складові особистості як цілісної системи, а саме її інтелектуальні-вольові, емоційні якості, що об'єднані творчими здібностями. Йдеться саме про парадигму творчої організації діяльності людини у різних сферах, тобто про домінування пошуків оригінальних, нових розв'язань традиційних та вперше виникаючих проблем, завдань.

На основі парадигми творчості В.Моляко дійшов висновку, що можна вести мову про парадигму стратегіальної організації творчих процесів.

Парадигма стратегіальної організації творчих процесів, конкретних процесів творчої діяльності передбачає такі цілеспрямовані дії, що дозволяють:

- актуалізувати наявні знання, потрібні для розуміння нової задачі;
- спрямувати пошук проекту розв'язання;
- винайти „поточні технології” розв'язання;
- застосувати ці технології в умовах нового завдання;
- оцінити досягнуте розв'язання.

Фактично йдеться про нову організацію діяльності, а значить, і про нову особистість, оскільки ми дотримуємося тієї точки зору, що поняття особистості принципово пов'язане з її творчим потенціалом та його неодмінною реалізацією в конкретній діяльності.

Успіх сучасної освіти визначається передусім здатністю гнучко реагувати на постійно змінювані умови. Гнучкість потрібна не тільки системі освіти в цілому, але і її суб'єктам. Державі, суспільству необхідний фахівець, здатний перебудувати свою діяльність відповідно до змін вимог ринку праці. Попередній досвід у нових умовах може виявитися не тільки даремним, а й навіть шкідливим. Виникає потреба в “навчанні протягом життя” для здобуття нових знань і навичок “прив'язаних” до конкретних умов. Щоб повною мірою використовувати потенціал фахівців слід підвищити їхню професійну мобільність та компетентність.

Формування професійної мобільності особистості – одна з провідних світових тенденцій, що визначають хід модернізації та реформування національних систем освіти. Саме тому на європейському рівні 2006 рік пройшов під знаком “Європейського року мобільності фахівців”.

Головні ідеї вдосконалення освіти на початку XXI сторіччя пов'язані з ідеями компетенізації освіти – її спрямованості на цінності суспільства сталого розвитку і підготовки компетентного члена суспільства, спроможного бути успішним у цьому суспільстві і, у свою чергу, сприяти становленню і розвитку цього суспільства.

Початок цим ідеям поклали чотири принципи освіти XXI сторіччя, проголошені у Звіті Міжнародної комісії ЮНЕСКО з освіти на Світовому саміті для сталого розвитку у 2002 році “Освіта: прихований скарб” (UNESCO Report of the International Commission on Education for the Twenty-first Century, *Learning: the treasure within*) [2].

“Місією освіти у 21 сторіччі повинно бути набуття вмінь для того, щоб: *знати; діяти; жити разом і спільно; бути.*”

У цій метафорі відображено усвідомлення головних сучасних проблем, що стоять перед людством, і пов'язаних із ними напрямів удосконалення суспільств в епоху глобальних проблем, пов'язаних з екологією буття окремих суспільств і людства в цілому в широкому розумінні цього слова. Через свою значимість і вплив на освітню політику світу цей документ отримав назву “Доповідь Жака Делора” – за ім'ям голови цієї комісії¹.

Доповідь Ж. Делора має великий вплив на освітню політику багатьох країн – як приклад можна навести масштабні міжнародні програми “Освіта для всіх” (Education for All), програму США “Жодного невстигаючого учня” (No Child Left Behind) із забезпечення рівного доступу до якісної освіти для кожного громадянина країни.

На світовому рівні найбільший вплив доповіді Ж.Делора виявився у створенні спеціальної комісії Організації з економічного співробітництва і розвитку OECD із розробки ключових компетентностей члена суспільства сталого розвитку – тих якостей, які повинні забезпечити особистості успішність у суспільстві сталого розвитку і здійснити свій внесок у його вдосконалення відповідно до цінностей цього суспільства. Результатом роботи цієї комісії стала структура ключових компетентностей для суспільства сталого розвитку.

Наведемо їх: *комунікація рідною мовою; комунікація іноземною мовою; математична грамотність та базові компетентності в природничих дисциплінах та технології; ІКТ-компетентність (Digital Competence); навчальна компетентність (Learning-to-learn); міжособистісна і громадянська компетентності; підприємницька компетентність; культурна компетентність* [3].

¹ Заради справедливості зауважимо, що ідеї «Доповіді Жака Делора», визрівали в людській культурі впродовж усього буття людства і їх витоки можна знайти в працях багатьох філософів і педагогів гуманістичного спрямування, зокрема слід згадати відомого бразильського педагога, філософа і громадського діяча Пауло Фрейре з його педагогічною трилогією «Педагогіка пригноблених», «Педагогіка надії», «Педагогіка свободи».

Нарешті звернемо увагу на те [4, с. 5], що після оприлюднення наведених вище документів багато країн унесли корективи у свої перспективні програми розвитку й удосконалення систем освіти. Структура ключових компетентностей, відпрацьована в рамках ОЕСД, адаптовувалася і налаштовувалася на національні умови і традиції. В Україні також було розроблено структуру компетентностей із досить детальною проробкою трьох рівнів компетентностей: ключового, галузевого і предметного. При цьому, на наш погляд, відбувся невиправданий перекид у напрямку гуманітарної галузі, понижено фундаментальність природничо-математичної галузі, а інформаційні компетентності взагалі було перенесено з рівня ключових компетентностей до рівня предметних, із підпорядкуванням їх технологічним компетентностям. Це не відповідає ані перспективам розвитку країни, ані традиціям і набуткам її системи освіти, достатньо згадати фундаментальність шкільного загальноосвітнього предмета інформатика, з її спрямованістю на алгоритмічну грамотність, успішність виступів українських команд на шкільних і студентських світових олімпіадах з інформатики.

Зрозуміло, було б цікаво навчитися вимірювати тим чи іншим чином рівень набуття всіх восьми ключових компетентностей.

Згідно з компетентнісною парадигмою освіти, її цілі мають три виміри: знання, уміння та ціннісні ставлення особистості. Кожна із цих складових компетентностей виконує важливу функцію, утворюючи цілісність, яка є необхідною і достатньою умовою для того, щоб особистість була успішною в соціумі, поділяла цінності суспільства сталого розвитку і тим самим сприяла його розвиткові й удосконаленню.

Відповідно до цього кожна з ключових компетентностей має три виміри: предметний вимір (що треба знати), діяльнісний вимір (що треба вміти) і практичний вимір (як застосовувати знання та вміння відповідно до цінностей суспільства сталого розвитку).

Наприклад, предметний вимір навчальної компетентності можна структурувати за вибором опанування предметом моніторингу, володіння понятійним апаратом і фактами в предметних галузях моніторингу.

Діяльнісний вимір – опанування методами моніторингових досліджень, уміння здійснювати моніторингове дослідження.

Практичний вимір застосування знань – це здатність застосовувати здобуті знання для розв'язування завдань, які є актуальними і практично значущими для соціуму, системи освіти відповідно до цінностей суспільства сталого розвитку.

Що стосується професійних знань, то їхня структура вбачається трирівневою.

Основу першого рівня – загальнонаукового – мають становити теорії, закони моніторингу як науки, гіпотези та факти, що встановлені в дослідженнях теорії управління, вимірювання, оцінювання, кваліметрії, діяльності, життєвого досвіду, навчень, очікування, теорії потреб Макклеланда, систем, соціального навчання тощо. Це той матеріал, що повинен викладатися майбутнім керівникам-управлінцям, учителям, вихователям, методистам центрів моніторингових досліджень.

Наступний рівень практичний.

Проблема моніторингу якості освіти сьогодні розглядається і в практичній площині. Україна стала повноправним урядовим членом Європейського реєстру забезпечення якості (ENQA), який улітку 2008, року розпочав свою діяльність. Його засновником виступили чотири Європейські структури (Е4): ENQA – Європейська мережа із забезпечення якості вищої освіти; EUA – Європейська асоціація університетів; EURASHE – Європейська асоціація вищих навчальних закладів, що не є університетами; ESU (колишня ESIB) – Європейська спілка студентів.

Саме ці чотири європейські структури є основними консультативними членами Болонського процесу щодо формування європейського простору вищої освіти

Європейський реєстр є першим правовим органом Болонського процесу. Його створення має на меті надати відкритий доступ усім зацікавленим особам, а також широкій громадськості до достовірних даних про агенції забезпечення якості, що працюють відповідно до вимог європейських стандартів і рекомендацій. Це підвищить довіру до вищої освіти в межах європейського простору вищої освіти та поза ними, а також полегшить процедуру взаємного визнання рішень із забезпечення якості та акредитації.

Участь України в Європейському реєстрі сприятиме створенню повномасштабної національної системи моніторингу якості освіти в нашій країні.

Так окреслюються контури єдиного освітнього простору європейської вищої освіти. Трансформуючись на викладацький та студентський загал, ці завдання передбачають сутнісні зміни в професійній підготовці й безпосередній педагогічній діяльності на різних рівнях.

Третій щабель можна назвати системно-типологічним. Тут знання організовуються довкола певної системи і типології освітніх ситуацій з урахуванням рівнів, суб'єктів та об'єктів моніторингових досліджень.

Основним результатом на цьому щаблі підготовки фахівця до здійснення моніторингових досліджень має стати сформований проектно-технологічний світогляд майбутнього спеціаліста. Такий „моніторинговий світогляд” включає в себе і знання умов здійснення моніторингу та його

оцінювальних аспектів, зануреність у практичну проблему, орієнтацію на реконструкцію та розв'язання управлінських проблем, уміння аналізувати здобуті дані і робити практично значимі висновки. На жаль, система підготовки у вищих навчальних закладах та інститутах післядипломної педагогічної освіти вельми слабо скерована саме на технологічну підготовку до здійснення моніторингових досліджень, вимірювання й оцінки якості освіти.

Педагогічний аспект навчальної компетентності відбиває змістовну сутність, принципи, закономірності і функції моніторингу як стилю сучасного наукового мислення, нової навчальної і наукової дисципліни, застосування єдиної методології, об'єктивних і валідних (відповідних) засобів оцінювання різноманітних аспектів педагогічного процесу та підвищення управління цим процесом, як відповідного інструментарію і механізму контролю якості освітньої системи, є своєрідною „педагогічною проекцією” моніторингу оцінювання таких основних складових, як:

- а) ресурси, що вкладаються в освіту;
- б) освітній процес;
- в) результати, що їх продуктує освітня система.

Успішність набуття навчальної компетентності відбувається в комплексі й через набуття інших ключових компетентностей і залежить від активності особистості, її творчої, креативної складової, набувається через весь її життєвий досвід, розвивається все життя (а не втрачається згодом випускниками вишів минулих років, що має місце з конкретними фактами і знаннями).

Концентрація уваги на обговоренні та розробці і саме цього аспекту проблеми дозволяє розглядати ряд актуальних завдань з області методології педагогіки та методики моніторингових досліджень, до складу яких, у першу чергу, необхідно віднести: а) формування якісної моделі опису різноманітних властивостей діяльності суб'єктів і об'єктів вимірювання, моніторингових досліджень (широке використання методу моделювання в моніторингових дослідженнях пояснюється різноманітністю його гносеологічних функцій, що обумовлює вивчення педагогічних явищ і процесів за допомогою моделі, яка є проміжною ланкою між суб'єктом-дослідником і предметом дослідження); б) будівництва для них відповідних якісних шкал вимірювання (найменувань, порядку, інтервалів, відношень, різностей); в) розробка стандартизованої методики обробки первинних вимірювань ознак властивості, яка вивчається, і перехід до похідних вимірювань; г) розробка засобів вимірювання якісних ознак; д) реалізація розроблених методик за допомогою засобів інформаційного забезпечення моніторингових досліджень якості освіти.

Провідною ідеєю визначення рівня набуття навчальної компетентності є визначення, наскільки особистість змогла опанувати й упорядкувати максимальний соціально витребуваний обсяг знань із моніторингу, наскільки особистість здатна використовувати ці знання для розв'язання практично значущих завдань і на цій основі приймати ефективні рішення, наскільки усвідомила методи підготовки та здійснення моніторингових досліджень і місце моніторингу оцінювання якості освіти як інструмента державного управління освітою.

Висновки. Отже, підготовка професійно-компетентнісних, мобільних фахівців для здійснення моніторингових досліджень потребує певних умов, серед яких ми виділяємо такі:

- створення системи підготовки фахівців до здійснення моніторингових досліджень на основі нових концептуальних парадигм;
- розширення змістового поля підготовки для формування компетенцій, що забезпечать його професійну готовність до здійснення моніторингових досліджень;
- використання інноваційних технологій і засобів професійної підготовки фахівців до здійснення моніторингових досліджень;
- пошук варіативних освітніх структур, що могли б забезпечити підготовку фахівців до здійснення моніторингових досліджень в сучасних умовах розвитку вітчизняної освіти;
- підготовка (перепідготовка) і підвищення кваліфікації фахівців має становити цілісну систему безперервного навчання, бути диференційованою, спиратися на єдині методологічні позиції.

Таким чином, концептуальні парадигми підготовки фахівців до здійснення моніторингових досліджень будуть дієвими, якщо вони збережуть всі необхідні умови і засоби педагогічного процесу, а сам моніторинг буде доступним для всіх компетентних професіоналів.

Для подальших досліджень з проблеми необхідно розробити та експериментально перевірити модель компетентності як об'єкта моніторингу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Моляко В.О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – №8. – С. 1-4.
2. UNESCO World Report: Towards Knowledge Societies. Paris: UNESCO, 2005. – www.unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843e.pdf.
3. Key Competences for Lifelong Learning, A European Reference Framework, Implementation of «Education and Training 2010» Work programme, Working Group B «Key Competences», November. 2004. – 22 p.

4. Раков С.А., Вашуленко О.П., Горех В.П., Милянник А.І., Пузирьов В.В. Три виміри логіко-математичної компетентності // Вісник. Тестування і моніторинг в освіті. – 2009. – №12. – С. 6-15.
5. Bloom B., Englehart M. Furst E., Hill W., & Krathwohl D. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain. New York, Toronto: Longmans, Green. Gardner, H. (1983).

АНОТАЦІЯ

Приходько В.М. Концептуальні парадигми підготовки фахівця до здійснення моніторингових досліджень. У статті проаналізовані існуючі концептуальні парадигми підготовки фахівців до здійснення моніторингових досліджень. Особлива увага звертається на розвиток особистості як суб'єкта моніторингової діяльності. Сформульовані основні вимоги успішної підготовки фахівців до здійснення моніторингових досліджень.

Ключові слова. Парадигма, інтелект, стиль навчання, компетентність.

АННОТАЦИЯ

Приходько В.М. Концептуальные парадигмы подготовки специалиста к осуществлению мониторинговых исследований. В статье проанализированы существующие концептуальные парадигмы подготовки специалистов к проведению мониторинговых исследований. Особенное внимание обращается на развитие личности как субъекта мониторинговой деятельности. Сформулированы основные условия успешной подготовки специалистов к проведению мониторинговых исследований.

Ключевые слова. Парадигма, интеллект, стиль обучения, компетентность.

SUMMARY

Prikhodko V.M. Conceptual paradigm for the preparation of specialist to monitoring research implementation. The article analytes the dominant conceptual paradigms of the specialists' preparation for the organisation of the monitor research. Special attention is devoted to the development of a personality as the subject of the monitor activity. The article formulates the main conditions of specialists for the conduct of the monitor research.

Key words. Paradigm, intellect, the style of training, competence.